

człowieka, popycha go do złego działania, ale bez wolnej decyzji człowieka dostępu do niego nie ma. Potem ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz (KUL) wygłosił komunikat na temat: *Szatan w poezji Seduliusza*, a pani dr hab. Bożena Wronikowska (KUL) przedstawiła bogato udokumentowaną przeźrociami prelekcję pt. *Wąż w ikonografii antycznej i wczesnochrześcijańskiej*. Podczas końcowej dyskusji zwrócono uwagę na konieczność przygotowania wyczerpującego i pogłębionego studium na podjęty na sympozjum temat. We wnioskach ks. dr Jan Słomka (WSD Łódź) zaproponował uczestnikom sesji opracowanie w internecie wszystkich polskich tłumaczeń pism Ojców Kościoła, a ks. dr hab. Antoni Swoboda (UAM) zapoznał wszystkich z możliwościami nabycia starożytnych tekstów źródłowych w opracowaniu komputerowym.

Na zakończenie prezes Sekcji ks. prof. J. Pałucki w imieniu uczestników zjazdu podziękował gospodarzom za gościnne przyjęcie w Siedleckim Seminarium i zaprosił wszystkich obecnych na przyszłoroczne sympozjum patrystyczne do Legnicy.

Ks. Jerzy Pałucki

2. XXXI DOROCZNE SPOTKANIE SEKCJI FILOLOGICZNEJ (Opole, 9-10 września 1998 r.)

W spotkaniu wzięło udział 21 członków sekcji: mgr Maria Banach (PAT Kraków), mgr Helena Błazińska (MWSO i KUL Lublin), ks. mgr Stanisław Duda (Strykowo), ks. dr Tadeusz Gacia (WSD Kielce), ks. mgr Władysław Golis (WSD Sosnowiec), s. dr Ambrozja Kalinowska OSB (MWSO Olsztyn), ks. mgr Sylwester Laskowski (WSD Radom), ks. dr Stanisław Longosz (KUL Lublin), ks. dr Kazimierz Obrycki (PWT Warszawa), ks. mgr Jerzy Olszowski SDS (Bagno), mgr Elżbieta Roguszcak (Gdańsk), ks. dr hab. Antoni Swoboda (PWT Poznań), prof. dr hab. Marian Szarmach (UMK Toruń), ks. mgr Mieczysław Świdziniewski (MWSO Białystok), ks. mgr Józef Targosz (Ołtarzew), prof. dr hab. Jerzy Wojtczak (UW Warszawa), ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz (KUL Lublin), ks. mgr Zbigniew Wróbel (WSD Włocławek), ks. mgr Zbigniew Wójtowicz (MWSO Lublin), ks. dr Ignacy Pająk MSF (Kazimierz Biskupi), ks. dr Norbert Widok (WSD Opole).

Pierwszy dzień sesji rozpoczęła Msza św. w kaplicy seminaryjnej; koncelebracji przewodniczył ks. prof. dr hab. Alfons Nossol, Biskup Opolski. W homilii nazwał on literaturę klasyczną i patrystyczną „locus theologicus”, podkreślając, że to właśnie filologia klasyczna pozwala dotrzeć do słowa Bożego w jego kontekstualności. Obrady otworzył przewodniczący Sekcji ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz. W imieniu zaś Seminarium uczestników obrad – z powodu nieobecności rektora – powitał książdź prefekt Rudolf Nieszwiec. Pierwszej

przedpołudniowej sesji przewodniczył ks. dr hab. Antoni Swoboda: podczas niej wygłoszono cztery referaty. Najpierw ks. dr Norbert Widok (WSD Opole) w obszernym komunikacie pt. *Semantyka terminu φύσις w literaturze przedchrześcijańskiej* ukazał ewolucję znaczenia terminu φύσις, którego zakres semantyczny stale się powiększał. Pod koniec V wieku przed Chr. terminem tym określano już duchowy wygląd człowieka. To znaczenie utrwaliło się w literaturze filozoficznej, z której bardzo chętnie korzystali autorzy chrześcijańscy.

Następnie ks. dr Stanisław Longosz (KUL) w dłuższej prelekcji omówił *Recepcję Seneki w literaturze wczesnochrześcijańskiej*. Recepcja Seneki, jednego z wychowawców Europy, odnosi się zasadniczo do Zachodu, gdyż na Wschodzie go nie znano. Chrześcijanie interesowali się Seneką („Seneca noster”, „Seneca saepe noster”) dlatego, że w jego twórczości odnajdywali wiele bliskich sobie myśli, np.: pojęcie cnoty jako jedyne dobra, wiarę w Opatrzność, odrzucanie niewolnictwa. Innym powodem była skłonność tego autora do sentencjonalizmu. Wreszcie trzecim powodem było przekonanie, że Seneka i św. Paweł z Tarsu się znali. Pod koniec IV wieku powstała nawet apokryficzna korespondencja pomiędzy nimi, o której św. Hieronim wspomina w *De viris illustribus*. Pierwsze jednak (beżimienne) ślady Seneki spotykamy już u Minucjusza Feliksa (*Octavius*), a pierwsze imienne świadectwo u Tertuliana (8 razy w ogóle, a 5 razy imiennie). U Laktancjusza o Senecie mówi się 33 razy. Ambroży, nie wymieniając imienia Seneki, aż 57 razy nawiązuje do niego. Imiennie wymieniają go potem Hieronim i Augustyn; ten ostatni widział jednak dysonans pomiędzy jego nauką a życiem. Prudencjusz wymienia go 30 razy, a później czyni to Drakoncjusz i Boecjusz. Seneka znany był najpierw jako prozaik, jako dramaturg zaś (ale mało) od końca IV wieku jego dramaty odkryto dopiero w dobie renesansu. Z kolei prof. dr hab. Marian Szarmach (UMK Toruń) mówił *O dwóch listach św. Hieronima (LVII i LXX)*. List LVII pochodzi z 393 r. i nosi często tytuł *De optimo genere interpretandi*. Niemal w każdym zdaniu listu Hieronim jest dłużnikiem dzieł, które w czasie słynnego snu obiecał odrzucać. Autor uczy przy tym, jak należy tłumaczyć: dosłowność jest cechą nienajlepszych tłumaczeń, w czym odwołuje się do Cycerona i do przestroż Horacego. Troskę o przesadną dosłowność nazywa *κακοζηλία*. Dobry tłumacz bierze tekst niejako w niewolę i przekłada go „victoris iure” na swój język. W liście tym spotykamy również olbrzymie bogactwo aluzji literackich.

Wreszcie prof. dr hab. Jerzy Wojtczak (UW) w referacie *Fides et litterae. O potrzebie dydaktyki łacińskiej dzisiaj* zajął się nauczaniem języków klasycznych. Perspektywy języka łacińskiego w szkołach są mało optymistyczne. Obecnie język ten ma w szkołach status przedmiotu marginesowego i istnieje konieczność podjęcia zdecydowanych działań. Przede wszystkim chodzi o wskazywanie na trwałą, a nawet rosnącą rolę znajomości języka łacińskiego w życiu współczesnego Europejczyka oraz na rolę cywilizacji starożytnych Greków

i Rzymian. Język łaciński trzeba wiązać z innymi językami, wymagana jest zwłaszcza współpraca z wykładowcami języka polskiego (przykład dr W. Pokrywki w woj. kieleckim). W drugiej części referatu prelegent omówił podręczniki i pomoce naukowe po II wojnie światowej, stwierdzając, że generalnie rzecz biorąc, brakuje podręczników dla szkół katolickich i seminariów. W 1997 r. ukazał się podręcznik E. Roguszczyk: *Elementa Latinitatis ecclesiasticae*, a w 1998 r. jego podręcznik: *Fides et litterae*, który w zamierzeniu autora ma ułatwić powodzenie procesu dydaktycznego, należące głównie od nauczycieli. W ożywionej dyskusji na temat przedpołudniowych prelekcji udział wzięli: ks. prof. dr hab. H. Wójtowicz, ks. dr hab. A. Swoboda, ks. dr K. Obrycki, prof. dr hab. J. Wojtczak, prof. dr hab. M. Szarmach, ks. dr S. Longosz i ks. dr N. Widok.

Druga popołudniowa część sesji odbyła się w Centrum Naukowym i Rekreacyjnym na zamku w Kamieniu Śląskim, związanym z osobą św. Jacka. Wygłoszono trzy referaty. Najpierw ks. dr Tadeusz Gacia (WSD Kielce) mówił na temat: *Aurelius Augustinus. De bono viduitatis. Okoliczności powstania, gatunek i styl*. Dzieło to jest pochwałą wdowieństwa i wpisuje się w trwającą kilka stuleci dyskusję na temat powtórnego zawierania małżeństwa czy nawet dalszych małżeńskich związków po śmierci współmałżonka. Bezpośrednim powodem, dla którego dzieło powstało, była prośba jego adresatki, pobożnej wdowy Juliany, skierowana do autora. Część pierwsza (którą można nazwać teologiczną) wyjaśnia, na czym polega duchowy charakter wdowieństwa, jaki jest jego chrześcijański sens. Druga część (moralna, parenetyczna) wskazuje na środki pozwalające taki charakter wdowieństwa zachować. W *De bono viduitatis* nie ma żadnych aluzji do literatury klasycznej. Dzieło pochodzi z czasu, kiedy Augustyn rozluźnił swoje bliskie związki z rzymską tradycją kulturalną a wzorce klasyczne zastąpił chrześcijańskimi. Obfituje ono za to w obrazy wzięte z Pisma świętego; cytaty biblijne są włączone integralnie w przekaz treści jako exempla i jako środek argumentacji. Prelegent zastanawiał się również nad określeniem gatunku literackiego dzieła i omówił krótko jego styl, podając przykłady najczęstszych środków stylistycznych. Następnie ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz (KUL) omówił *Katechezę w poezji Seduliusza*. Znaczną część wystąpienia prelegent poświęcił dziełu *Paschale carmen*, wykazując, że powstało ono po to, by wykształconych pogan pozyskać dla Chrystusa. Nawiązał do tła, jakim są wypowiedzi Augustyna i Ambrożego na temat wykładu katechetycznego skierowanego do pogan i Żydów. Seduliusz nie chciał pisać dzieła pełnego tylko arcyzmu, chodziło mu raczej o prawdę. Wysoko wykształceni poganie znali już często naukę chrześcijańską, mogli ponadto zrozumieć alegorię obecną u Seduliusza. Dla czytelników niewykształconych Seduliusz napisał *Paschale opus*. Tenże prelegent ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz wygłosił także drugi referat pt. *Recepcja Wergiliusza u Seduliusza*, w którym chciał wykazać wielką bliskość Seduliusza z poezją Wergii-

liusza. Świadczy o tym nie tylko klasyczny heksametr i łaciński język poetycki, ale także wykorzystanie całych scen wergiliańskich, włączanie połówek werse-
tów i całych wersów, reminiscencje słowne. Celem tych zabiegów było ułat-
wienie poganom lektury, przekonanie ich o bóstwie Chrystusa i zachęcenie do
przyjęcia chrztu. Dla przykładu wymienić tu można słowa Seduliusza: „Salve,
sancta parens” odniesione do Matki Chrystusa i słowa Eneasza wypowiedziane
nad grobem Anchizesa: „Salve, sancte parens”. Sztukę imitacji Wergiliusza
Seduliusz zastosował także w *Hymnie I* zwanym *Elegią*. W dyskusji nad po-
popudniowymi referatami wzięli udział: ks. dr S. Longosz, ks. dr Obyrcy i ks.
prof. dr hab. M. Szarmach. Wieczorem uczestnicy sesji uczcili 70 urodziny
przewodniczącego sekcji ks. prof. dr hab. H. Wójtowicza.

W drugim dniu obrad sesji przedpołudniowej przewodniczył również ks. dr
hab. Antoni Swoboda. Po krótkim zapoznaniu zgromadzonych z planowanym
przebiegiem posiedzenia przewodniczący udzielił głosu s. dr Ambrozji Kali-
nowskiej OSB (WSD Olsztyn), która wygłosiła komunikat na temat *Korespon-
dencja Stanisława Hozjusza z Janem Dantyszkiem*. We wstępie referentka
przedstawiła zarys historyczny i kulturowy epoki, w której żyli owi wybitni
humaniści. Następnie zaprezentowała sylwetki Hozjusza i Dantyszka uwzględ-
niając podobieństwa ich dróg życiowych. W drugiej części komunikatu omó-
wiona została korespondencja Hozjusza z Dantyszkiem. Uwzględniono przy
tym funkcję listu, jaką spełniła ta forma literacka w dobie renesansu. W ostat-
niej części komunikatu referentka nawiązała do wartości i wiarygodności rene-
sansowego listu, będącego zarówno symbol 159 ¶ „Times New Roman” ¶
12źródłem historycznym, jak i tekstem literackim. Jako drugi z referentów
głos zabrał ks. mgr Zbigniew Wróbel (WSD Włocławek), który przedstawił
komunikat pt. *Książ Jan Oświęciński (1908-1986) jako filolog klasyczny*. Na
wstępie zebrani mogli zaznajomić się z notą biograficzną w/w filologa. Nastę-
pnie prelegent przybliżył zgromadzonym działalność ks. J. Oświęcińskiego jako
wykładowcy języków klasycznych w Wyższym Seminarium Duchownym we
Włocławku. Ze szczególnym naciskiem przypomniana została rola ks. Oświę-
cińskiego jako twórcy Sekcji Łacińskiej przy Komisji Episkopatu Polski d/s
Nauki Katolickiej w 1957 roku. Referent podkreślił również działalność trans-
latorską i publicystyczną wybitnego klasyka – ks. Oświęcińskiego (tekst komu-
nikatu opublikowany w: „Studia Włocławskie” 1:1998, 226-237).

Po wysłuchaniu wymienionych wyżej referatów głos w dyskusji zabrał ks.
prof. H. Wójtowicz, który przypomniał początki powstania Sekcji Filologicznej.
Do tej kwestii nawiązał także ks. dr S. Longosz. Kolejny z dyskutantów – ks. dr
hab. A. Swoboda zwrócił uwagę na konieczność odszukania dokumentów
Sekcji Filologicznej w archiwum Episkopatu. Ponadto ks. dr S. Longosz zain-
teresował się pracą dyplomową ks. J. Oświęcińskiego pisaną na temat antyku
chrześcijańskiego (tytuł pracy: *Obowiązki człowieka w świetle „De officiis”
Cycerona i św. Ambrożego*, Włocławek 1933), ks. Z. Wróbel poinformował

jednak zebranych, że owa praca się nie zachowała. Następnie głos zabrał ks. A. Swoboda, który zainteresował się stanem badań nad spuścizną literacką Hozjusza. Badania te prowadzone są w Instytucie Historii w Olsztynie. W trakcie dyskusji s. A. Kalinowska odpowiedziała też na pytanie postawione przez ks. dra S. Longosza, a dotyczące problematyki procesu beatyfikacji Hozjusza. Na zakończenie obrad podsumowania dokonał ks. prof. H. Wójtowicz, który jako Przewodniczący Sekcji Filologicznej skierował serdeczne podziękowania do organizatorów zjazdu, a więc ks. Biskupowi Alfonsowi Nossolowi, Rektrowi Seminarium Duchownego w Opolu — ks. dr. Joachimowi Waloszkowi, bezpośredniemu organizatorowi — ks. dr. Norbertowi Widokowi oraz wszystkim księżom i alumnom, którzy przyczynili się do zorganizowania tak wspaniałego spotkania. Przewodniczący Sekcji poinformował też zebranych, że następny zjazd Sekcji Filologicznej odbędzie się w Kazimierzu Biskupim w dniach 14-15 września 1999 r.

Ks. Tadeusz Gacia – Helena Błazińska

3. KOBIETA W STAROŻYTNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ (Warszawa ATK, 22 X 1998 r.)

W dniu 22 października 1998r. odbyło się w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie sympozjum patrystyczne na temat: ***Kobieta w starożytności Chrześcijańskiej*** – zorganizowane przez kierowników Katedr Patrologii Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ks. prof. dra hab. Emila Stanulę i ks. prof. dra hab. Wincentego Myszora. Obrady rozpoczął modlitwą ks. prof. E. Stanula, który powitał wszystkich uczestników, zwłaszcza przybyłych gości i przedstawicieli innych ośrodków naukowych (Kraków, Lublin, Poznań, Tarnów, Warszawa) oraz dokonał prezentacji tematu. *Biblijne słowo wstępne* wygłosił wieloletni Rektor ATK ks. prof. dr hab. Jan Łach. Zaznaczył on, że temat sympozjum jest ważnym pomostem między badaniami biblijnymi a tradycją Ojców Kościoła w spojrzeniu na rolę i funkcje kobiety w świecie. Wyjście od przedstawiających kobietę tekstów Pisma św. i ich analiza w świetle komentarzy patrystycznych, może pozwolić na szersze ujęcie zagadnienia i ukazanie godności oraz roli i zadań kobiety chociażby po linii: kobieta – matka, przywódczyni, prorokini, królowa; może także przyczynić się do zmiany tendencji współczesnych rozmów w tej dziedzinie, poddanych silnym wpływom feminizmu i często zawężanych jedynie do problemu kapłaństwa kobiet.

Przedpołudniowym obradom przewodniczył kierownik Sekcji Filologii Klasycznej KUL ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz, który jako pierwszego prelegenta poprosił ks. prof. dra hab. W. Myszora (ATK) z referatem: *Kobieta w gminach chrześcijańskich II i III wieku; „Instytucja” wdów, dziewic i diakonis.*